

MATICA
crnogorska
Ogranak
Mojkovac

Njegoševo veče

Mojkovac
3. oktobar 2013.

MATICA
crnogorska
Ogranak
Mojkovac

Povodom 200 godina od Njegoševog rođenja organizuje

Njegoševo veče

govore

**Vlatko Simunović i
Borislav Jovanović**

medijator večeri

Rodoljub Ćorić

u umjetničkom dijelu programa učestvuju

članovi Amaterskog pozorišta pri Centru za kulturu: Milovan Ćetković,
Ljubica Veljović i Filip Medenica

Na večeri će biti promovisan književni klub *Grlica*

*Mojkovac, Centar za kulturu „Nenad Rakočević“
četrvtak, 3. oktobar 2013. u 20 sati*

Vlatko Simunovi

Dame i gospodo,

pripremaju i se za Njegoševa ve e u Mojkovcu nijesam sebi dao u zadatak da se bavim poslovima istori ara i tragam za novim dokumentima i izvorima koji mogu osvijetliti njegov život i djelo. Htio sam da na primjeru jednog pisma Njegoševog i njegovog odnosa prema Rusiji ilustrujem na koji se na in preko arhivskim dokumenata mogu rekonstruisati odre eni aspekti njegove li nosti i uloge koje je tokom svog kratkog ali intezivno proživljenoga života igrao veliki pjesnik i državnik.

Naravno zbog raznovrsnih ograni enja grani enja ovaj kratki rad ne ponire u suštinu problema. Recmo da je rije o pokušaju da najgovijestim jedan mogu i pristup Njegoš i njegovom djelu.

Akademik Niko Simom Martinovi , daleke 1949. godine, pripremaju i svoju znamenitu studiju o Njegošu, konstatovao je da, citiram, dosadašnja prou avanja Njegoša nijesu dala pravi lik Njegoša.

Ugledni nau nik smatrao je da je do toga došlo otuda što se prou avanju Njegoša pristupilo na par e, bez arhivske gra e, ili sa djelovima arhivske gra e koja je otrgnuta od cjeline, bez prou avanja epohe koja je dala Njegoša i sl.

-Taj neorganizovani rad na prou avanju Njegoša stvorio je o njemu ogromnu literaturu, koja vrlo malo upoznaje itaoca sa pravim likom velikog pjesnika - kazao je Martinovi .

Nakon 64 godine, u godini kada Crna Gora obilježava veliki jubilej Njegoša, mnogi e re i da je situacija tek nešto malo promijenjena na bolje.

Pri tom, ne zaboravljam da je crnogorski germanista, historičar i historičar književnosti Jevto Milović priredio nekoliko tomova arhivske građe sa obiljem dobrih i zaokruženih podataka u vezi sa Njegošem i njegovim djelima.

Ne zaboravljam vrijedne komentare pisca, političkog teoretičara, komunističara i antikomunističara, disidenta Milovana Đilasa koji je u tamnici, u Sremskoj Mitrovici, u periodu od 1957. do 1959. napisao uvenu „Knjigu o Njegošu“.

Ne zaboravljam i poštovanja i divljenja vrijednu studiju "Tajne staze Njegoševa" akademika DANU Stanka Cerovića. Lično, vjerujem da je to najpronijalivija knjiga o Njegošu pisana poslije II Svjetskog rata.

Ne zaboravljam ni veliko djelo filozofa Slobodana Tomovića bez kojih je tumačenja i analize danas nezamislivo svako relevantno istraživanje filozofije Njegoševine.

Ipak, daleko smo od odgovora na pitanje: Što je nama Njegoš ?

Da bi znali što je on nama danas trebali bi da ustanovimo cjelovit sistem u proučavanju Njegoša.

Crnogorska historiografija, arhivistika i nauka o književnosti trebale bi objaviti svu građu o Njegošu koja se nalazi u raznim arhivima; izraditi bibliografiju radova o Njegošu i proučiti društvene prilike u Crnoj Gori u periodu Njegoševine vlade. Neko će reći: A što to ima neobjavljeno? Dosta toga, gospodo. Ideološka tumačenja Njegoša izvjesno su sistematski prešućivala obilježja građe koja zaboravljena leži u Petrogradu i Istanbulu. Ruski i turski arhivi gotovo su neiscrpni. U njima je nedavno novinar Vladimir Jovanović pronašao cenzuralnu dokumentaciju koja se odnosi na Crnogorsku pravoslavnu crkvu. Zašto vjerovati da su se historičari navikli da koriste utabanim stazama, prema Njegoševom crnogorstvu postavili za nijansu drukčije no što su se postavili spram izvora koji nepobitno svjedoče autokefalnost naše Crnogorske pravoslavne crkve?

Svu gra u o Njegošu potrebno je pažljivo prouiti jer se na temelju vani ne Njegoševe prepiske, u više sluajeva, ne mogu donositi zaključci o njegovim suštinskim stavovima. Od njegovih zvanin, važnija su nam njegova intimna mišljenja do kojih možemo doći i kroz tajnu arhivsku gra u ili svjedočenja savremenika o postupcima znamenitog crnogorskog pjesnika, episkopa i vladara.

Recimo, danas znamo da je Austrija mladog Njegoša blokirala raznovrsnim špijunažama. Jedni su stalno boravili u Crnoj Gori. Drugi su po određenim zadacima dolazili u Crnu Goru. Njegoš nije bio svjestan zamki koju se oko njega pleli obavještajci jer je vjerovao ljudima. Austrijska špijunska mreža je i detalje bilježila i najsitnije beznačajne stvari u vezi sa Njegošem i Crnom Gorom. Za ono vrijeme beznačajni podaci danas za nas mogu biti presudni.

Presudni makar kao ono Njegoševo pismo ljekaru Marinkoviću, pisano 10. avgusta 1850. godine.

U njemu su, sjetite se, iskazani i pjesnikovi pogledi na filozofiju života i smrti. U tom pismu Njegoš kaže:

- Ja Boga ne predstavljam kao Nerona i Mehmeda II, ja ga predstavljam po Njegovom Veli estvu.

Za dušu kaže:

-Ja sam dušu ovjesku predstavljao za neki tajanstveni fokus, koji kako se razdvoji od tijela, sine hitrom zračicom i zapali besmrtni plam našega vjevoga života i blaženstva na nebesima.

Za tijelo kaže:

-A naše jadno tijelo šta je? Uštogljenije i popiranije zemaljskoga gada – glibina, od koje se gadi – prašina, s kojom se vrhovi rugaju i igraju – njom bistre isto nike vodene mute – njom sjajne zrake sunane zatmivaju – i velikoga gada, koliko mi ovo ništavilo ljubimo i koliko nas interesuje.

To je nam pismo značajno jer u njemu Njegoš govori kao uvijek bez religijskih ograda. Žali se doktoru da ne zna šta će da radi jer mu daju razne savjete, pa kaže:

- Neki su me savjetovali, da o i na ženski pol ne okrećem, a uvijek ne može i sa smrtnoga odra da o i ne baci na krasno stvorenije..

Danas su većina biografa Njegoševih saglasni su da je genijalni pjesnik kao državnik bio "apsolutista, sa dodatkom prosvijećenosti". Saglasni su i da je to zahtijevao i aktuelni društveni trenutak i dalji razvitak Crne Gore. Njegoš je imao vlast u rukama i svoj prosvijećenosti apsolutizam mogao primijeniti u djelu. On u krvi ugušuje, u interesu stvaranja moderne države, svaki plemenski separatizam i samovolju.

Od plemenski razjedinjene Crne Gore stvara državu sa zakonom utvrđenim pravnim poretkom. On osniva Senat kao vrhovni sud, Gvardiju kao organe bezbjednosti, stvara budžet i državnu kasu, uvodi kao obavezne poreze, uvodi Obilježja medalju, stvara plan o kovanju novca, zida dvor "Biljardu", nabavlja štampariju, osniva prve osnovne škole, pokreće "Grlicu.

Uinio je dakle sve ono što je, kao vjerni sin početka XIX vijeka, koji priznaje liberalne principe i doktrinu Voltera i Darvina, u ondašnjoj Crnoj Gori mogao učiniti. A njegova stajna tačka preciznije je ilustrovani tima mali, intimnim pismo koje je upućeno njegovom ljekaru, nego li brojnim tomovima suvoparnih analiza pisanih iz intelektualnih izvorsokaka.

Da je Njegoš, mada apsolutist na domaćoj sceni, intimno bio strastveno naklonjen liberalizmu dosta govore i njegovi odnosi sa Rusijom.

Geneza tog odnosa upotpunjava lik slobodoumnog Njegoša čije su simpatije bile na strani naprednog pokreta Evrope.

Bitno su različiti odnosi Njegoševi sa zvanim Rusijom i odnosi Njegoševi sa zemljom Rusijom i ruskim narodom.

Njegoš je sa zvanim Rusijom imao velikih neprilika. Ona mu je sputavala slobodarski duh, dok su ga zemlja Rusija i njen narod napajali velikim pregradima.

Pojednostavljeno - bezgranično je volio zemlju Puškina, a prema caru je često bio hladan i rezervisan.

Već od početka uprave Njegoševu Crnom Gorom, ruski dvor je, da bi obezbijedio liniju svoje politike u Crnoj Gori, otvorio preko Petra Petrovića, vladinog rođaka, grupu ljudi koji su oponirali Njegošu i u toku citavog perioda njegove vladavine stvarali mu ogromne smetnje.

Kada je Njegoš prvi put bio u Rusiji, preporučeno mu je od cara da živi u dobrim odnosima sa Turskom i Austrijom. Kasnije kada se crnogorski vladika i gospodar povezo sa Bečom i Trstu sa francuskim poslanstvom, a preko njega sa francuskim revolucionarom Antidom Žomom, kojeg je dobavio na Cetinje i sa njim radio dvije godine, Njegoš je pozvan na odgovornost u Rusiju i bio je po carevom naređenju konfiniran u Pskov.

Dr Lazar Tomanović je u svojoj monografiji o Njegošu opisao taj slučaj. Dok je Njegoš bio konfiniran u Pskov istraga je povjerena Jeremiji Gagiću, ruskom konzulu u Dubrovniku, koji je dobio u zadatak da ispita u Crnoj Gori Njegošev lični život, položaj u narodu i efine. Nakon završene istrage, koja nije opravdala tužbu, Njegoš je 18. maja 1837. godine oslobođen i pozvan kod cara na razgovor.

Njegoš opisuje susret sa carem:

-Car ima odveć oštar pogled – upravo ne mogaše mu se pogledati u oči, pa se mi reče: Vi ste htjeli da idete u Pariz. Ako hoćete možete ići i odavde, ja ću vam dati pasaport. Ne mislite da je meni stalo do Vas, nego do onog juna kog naroda, kojemu sam rad dobra uiniti; Tu ti ne mogah – prišao vladika – da ćovolju prozborit, već ostadoh nijem”.

Ukoliko je zvanično Rusija postajala “žandarm Evrope” utoliko je Njegoš prema njoj hladniji a simpatije prema liberalno-buržoaskom pokretu Evrope kod njega su postojale sve snažnije.

U posljednjoj fazi svog života i vladavine Crnom Gorom bio je dubiko razoran u carističkoj intervencionističkoj ruskoj diplomatiji, koja je sabotirala oslobođenje Slovena nasuprot težnja velikog ruskog naroda i drugih naroda slovenskog stabla.

Povodom toga, o njemu, 1848. godine Njegoš piše:

-O nesretna Crna Goro! Gola sirota, ona ne pripada ovoj anskom rodu, nego ili je pala s neba ili iskočila iz pakla, usljed čega svaki je se tu i; našim podvizima u borbi za slobodu,

za slavjanstvo i za hristijanstvo nema blagodarne simpatije, naša krv, naša stradanja i mučenja ne zaslužiše ovjega saučestnika.

Nasuprot hlađenju prema zvaničnoj Rusiji kod Njegoša se razvila silna ljubav prema ruskoj zemlji i narodu.

On ismijava pohod Napoleona na Rusiju u satiri *Orao i kokot*, gdje je, već pretpostavljate Rusija predstavljena kao orao a Napoleon kao kokot. Njegoš pjeva Nevi. Pjesma „Nevo, rjeko ogledalo ljudstva“ ima moto - “Ti ćeš te i u okean slave, dok se u te mudre kruneglave.” Svoju ljubav prema Moskvi kao simbolu ruske zemlje i slovenstva najljepše je izrazio kroz pismo upućeno “Imperatorskom Opštinstvu Istorije i Drevnosti Ruskih”. Zaista bi bilo potrebno proučiti Petrogradski Državni³⁸ arhiv u Petrogradu, gdje se, pretpostavljaju ugledni istoriografi, nalaze brojna dokumenta u vezi istrage koja je nad crnogorskim vladarem i vladikom vođena dok je bio zatočen u Pskov 1837. godine. Taj materijal bi upotpunio lik slobodoumnog Njegoša i njegove simpatije bile na strani naprednog pokreta Evrope.

Na konto slobodoumlja Njegoševog vjerovatno treba staviti i slabašnu recepciju njegovoga djela među Crnogorcima tokom cijele druge polovine 19. i prve polovine 20. vijeka.

Sjetimo se da je prvi Gorski vijenac na Cetinju štampan tek 1913. godine, otvorenih 66 godina poslije prvog izdanja. Do tada su Zadar, Zagreb i Pančevo imali po dva izdanja. O čemu je da cijenu Njegošu među Crnogorcima nijesu podizali prosvjeta i književna kritika. Iznad ostalih izdigao ga je narod.

Naravno, to ne zna i da nije bilo književnika i u njih ljudi koji su odmah prepoznali njegovu vrijednost, ali Crnogorcima bijahu „potrebniji“ sladunjavi osmerci Nikole I od raskošu Njegoševog desetarca.

Na kraju, podsjeti u na jedan karakterističan dijalog između Njegoša i njegovog sekretara Medakovića.

Njegoš: "Poznaješ li ti ove Crnogorce?"

Medaković : "Mislim da u nekoliko poznajem."

Njegoš: "Ne poznaješ vaistinu! Eto sam Crnogorac, rodio sam se i odrastao među njima i gospodar sam im, pa ih još ne poznajem."

Ne poznaju ni Njegoša, mogu izraziti uvjerenje da njegov život nije prekratila užasna bolest, da je vladao dugo koliko knjaz i kralj crnogorski Nikola, Crnogorci bi, i danas i svagda u potonjih 150 godina bili slobodniji i samosvjesniji narod, ne bi im se dogodili Dubrovnik i Kaluđerški laz..

U tom kontekstu, odgovor na pitanje - ko je nama Njegoš danas – glasio bi: Mudrac i pjesnik koji je među vladara krotio naše atavizme a stihom širio polje naše slobode.

VJE ITO MJESTO POEZIJE

Borislav Jovanovi

Dolazi li vrijeme kada će “*Lu a Mikrokosma*” izaći iz sjenke “*Gorskog vijenca*”. Ima uvijek razloga za novo čitanje knjiga ali nema za njihovo ideološko, mitomansko i liturgijsko upodobljavanje. Za neprolazne knjige future je pravo vrijeme. „*Lu a mikrokosma*“ pripada onim rijetkim pjesničkim djelima svjetske literature koja sadrži „višak poezije“

Ako su čitajući prošli i predprošli vijek u crnogorskoj literature bili u znaku *Gorskog vijenca*, vjerovatno da će ovaj tekući i pa i onaj naredni vijek biti u znaku *Lu e Mikrokosma*. Trebalo bi, konačno, da se u nacionalnoj literaturi i kulturi osjeti mnogo više nego do sada prisustvo kapitalnog poetsko - estetskog i filozofskog duha *Lu e mikrokosma* i njenog, uslovno govoreći, viška poezije; da dođe do njenog oslobođenja od tradicionalističke, školske, fame o njenoj nerazumljivosti; da *Lu a* izađe na pijadestal koji joj pripada. Tako će, trebalo bi da dođe i do mnogo veće internacionalizacije ove knjige. Novo čitanje *Lu e* može biti samo njeno njegoševsko izvorno viđenje a ne beatifikovanje i svođenje na biblijske obrasce. U dosadašnjoj velikoepskoj i dugotrajnoj tradicionalističkoj strukturi nacionalne književnosti i kulture drugačija sudbina *Lu e* nije se mogla ni očekivati. Evroatlanska kretanja u crnogorskoj književnosti na razmeđu milenija nagovještaj su da ovaj Njegošev spjev neće više biti u sjenci *Gorskog vijenca* a *Gorski vijenac* kao neponovljiva poema o borbi crnogorskog naroda za slobodu u sjenci *Lu e mikrokosma*. To bi, istovremeno značilo i konačno prevagu estetskog diskursa nad epskim kako u našim glavama tako i u glavnim tokovima nacionalne literature. *Gorski vijenac* je, zapravo, Njegoševa tvorevina koja je iz glave cijela naroda dok je *Lu a mikrokosma* duboko individualni čin jednog mislioca, usamljenika, kojem je prethodilo bogato i raznovrsno čitalačko iskustvo i eruditska nadahnutost. Njegoš *Lu u mikrokosmu* nije pisao za svoje sunarodnike jer su oni bili većinom nepismeni ali jeste za nekog tadašnjeg ili sadašnjeg evropskog, elitnog, čitaoca. Pisao je, uostalom, za sebe i svoje univerzalne horizonte. Ni sam nije mogao razaznati gdje se u svojoj viziji svijeta graniče a gdje spajaju vladika i u njemu vatreni poeta. Njegoševa poetika se može imenovati kao *l u a m i k r o k o z j e* - kao čitajući poetski pravac u nacionalnoj i ne samo nacionalnoj literature čiji je uticaj bio veoma skroman. Jer, kosmos u ovjeku i ovjek u kosmosu je cijela prelogamena ne samo crnogorske duhovnosti. Jeste, kako kaže autor *Lu e ništavilo je prekomjerno*, ali mu ni tvoraštvo ne ostaje dužno. Njegoševa Muza je iznad shema o tvoračkom i božanskom. Njegoš je, zapravo, sve pretvarao u poeziju kao sam po sebi ovjeku i nadnaravni čin. Stvari su se u ovih 168 godina od izlaska *Lu e* toliko promijenile da se može reći ko nije upoznao ovaj Njegošev poetsko-filozofski spjev nije upoznao pravu dimenziju Njegoševog genija. S Njegoševim *Gorskim vijencem* poela je epska vertikala crnogorske književnosti a sa *Lu om mikrokosmom* - koja je izašla dvije godine prije *Gorskog vijenca* njena estetska vertikala.

Njihov razvoj nije, naravno, imao svoje ravnomjerne tokove: estetsko je bilo dugo i dugo zbog sveopšte nadmoći, istorijskih okolnosti i masovne recepcije *Gorskog vijenca* u sjenci epskog. *Gorski vijenac* je postao kulturna knjiga a *Lu a mikrokosma* knjiga u nepodnošljivoj naučnoj Italiji u recepciji. U odnosu na *Gorski vijenac*, njom su se bavili rijetki njegošolozi tumačitelji, uglavnom, kroz harizmu njenog autora kao prvenstveno vladike, odnosno, crkvenog poglavara. Bilo je isto ideološki pristupa, vulgarizacije, i svega onoga što je *Lu u mikrokosmu* kao i na sveopštem planu humanističku književnost ostavljalo negdje po strani. Ostajala je knjiga tamom zarobljena. Njegošologija je, uglavnom, poivala na *Gorskom vijencu*.

Godina 1845. je, zapravo, jedna od najznačajnijih datuma, ako ne i najznačajniji, u crnogorskoj nacionalnoj literaturi. To je godina kada se pojavila Njegoševa *Lu a mikrokosma* moderno poetsko jevanđelje za koje se može reći da je skuplje vremena i burna žilišta. *Poetika svijeta i u malom u velikom sarzmjeru sa vrhinskim dometima pjesničkog tumačenja i usložnjavanja vaseljenskog kruga koji smo zato eniči. Rije je, zapravo, o trenutku kada je nastala i na svijet se pojavila najznačajnija, odnosno, najbolja knjiga crnogorske književnosti, kao i južnoslovenske i međunarodno nekoliko najboljih ostvarenja evropske pjesničke riječi. Knjiga takve prije svega poetske ali i filozofske, teološke, ekshatološke, ovozemaljske i onozemaljske misli i takvog izvornog jezikoslovnog crnogorskog duha, koja se teško ponoviti u našoj kulturi a ako se ponovi bit će to umjetnički podvig nad podvizima.* Njegoš je s *Lu om mikrokosmom* promovisao nešto što je paradigma, ili jedan od obrazaca poezije uopšte, nešto što može biti prilog za definisanje, inače, veoma teškog zadatka teorijskog i svakog drugog pokušaja devinisanja poetske riječi i u nekakav konačni, formulativni, zapis. Ako je, kako to reče jedan veliki američki pjesnik, poezija teorija života i ljudske sudbine, onda je *Lu a mikrokosma* istovremeno i poezija u poeziji i teorija poezije same po sebi. Stvaraju i ovo djelo u Biljardi uz svjetlost lojanice, Njegoš je sve više ulazio u "opširni ljetopis vremena", odnosno, u prostor vanvremenog i božanskog. Njegoš je svoju misao pomjerio dalje i dalje od svakog pozitivističkog i romanističkog iskustva osvajajući i sublimirajući svoje misaone napore u tekst kosmogonijske, pjesničke slike, tajanstvenih jezičkih kodova i upitanosti koje zadiru duboko ispod ljudske i vasijske kože. Njegoš je pomjerio granice, inače, bezgranične poezije i svoju poeziju pretvorio u ono bezbrižno jedna poezija ne može - u metafiziku i estetiku. A sve je to radio u ambijentu u kojem je bio prisiljen da sluša gusle i priče prišine oko ognja a da kasno u noćno vrijeme sa čitanjem Platona, Epikura, Protagore, Dantea, Miliona, Puškina, Lamartina.

Otkrivajući poeziju Njegoš je otkrivao i misteriju jezika i ljepotu neponovljivih poetskih znakova i glosa koji obilježavaju skoro svaki stih. Duh poezije je, u stvari, dihanje i duh jezika. Od pustinjaka cetinskog i pjesme *Crnogorac svemogu em bogu* on je dospio do kosmološko-poetske i filozofske strukture svijeta a samim tim i do jednog od umnih gospodara poezije: do uspješnih pokušaja ostvarenja nemogućeg, odnosno, apsolutnog. Samo je nekoliko knjiga u svjetskoj književnosti koje su dostigle snagu poetske vizije odnosno kontemplativnog odgovora na iskonska pitanja odnosa ovjeka i vasijske, postojanja i nepostojanja, vještice, manihejske borbe dobra i zla, anela i avola, gospodara tame i gospodara svjetlosti, susreta maetrijalnog u duhovnog i njihovog dramskog epiloga u ovjekovom padeniju i uspehu.

Njegošave *Lu a Mikrokozma* je, prije svega, i dominantno pjesni ki a manje religiozni spjev kako se naj eš e kvalifikovao. Religioznost se pripisuje, primjera radi, *Epu o Gilgamešu* i Danteovoj *Božanstvenoj komediji* ali ako bi se sveli samo na tu konotativnost ovi spjevovi ne bi bili ono što jesu - svjetski duhovni opservatoriji. Idu i tom stazom svjetske književnosti do i emo do lako nametljivog zaklju ka da Homerova *Ilijada i Odiseja* ne bi emanirala ve dvije i po hiljade godina estetikum svjetskog pisma ako bi se samo svela na neke elemente njenog mitološkog, odnosno, religioznog predloška. Isto to moglo bi se re i i za Miltonov *Izgubljeni raj*. Sve ega se dohvatio Njegoš je vaskrsao u dramatsko poetsko soglasje.

Lu a mikrokozma ima sva obiulježja totalnog pjesni kog elaborata i neizbježne imaginacije. Svako traganje za prevagom religiozne komponente u ovoj književnoj tvorevini, poput nikolajvelimiri ovske i mnogih sledbenika sve do amfilohije-radovi esvkog udaljavanja od njegoševog kompleksnog pjesni kog svijeta, pa i zloupotreba i *Lu e mikrokozme* kao i *Gorskog vijnca* u kvazireligijske, odnosno, u dnevno - crkveno deklamovanje, nadri - svetkovanje i guranje Njegoša u pjesnika i zaštitnika samo jednog naciona i samo jedne misli. Adaptiranju, zapravo, Njegoševe poetike ideološkom, mitomanskom, veljesrpskom i liturgijskom jednoumlju.